

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Розмирської Юлії Анатоліївни
«**Комунікативно-мовленнєві стилі міжособової взаємодії студентів**»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за
спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія,
психологія соціальної роботи

Сучасне студентство зростає та набуває професійних компетенцій в пост- або й метамодерній епосі, де мінливість соціальних ситуацій, блискавичність та доступність взаємодії (наприклад, завдяки гаджетам та інтернету), а також різноплановість комунікації (безпосередня, віртуальна, аудіо, відео, текстова, за допомогою інфографіки чи, навіть, емодзі) вимагають значної адаптивності, чутливості до контекстів, толерантності до невизначеності, психологічної гнучкості (resilience), рольової компетентності, ціннісної складності та багатьох інших характеристик, які в той чи інший спосіб співвідносяться з поняттям психологічного стилю. Власне, на спробі з'ясувати комунікативно-мовленнєві стилі міжособової взаємодії студентів і зосереджене дисертаційне дослідження Юлії Анатоліївни Розмирської.

Центральне для предмету роботи поняття «комунікативно-мовленнєвий стиль» дослідниця дифініює як «...системну характеристику особистості, що зумовлює її комунікативно-мовленнєву поведінку і визначає провідний спосіб вирішення нею комунікативних задач, а також характер взаємодії з навколишнім світом за допомогою мовлення» (сс. 5-6 автореферату, сс. 55-56 дисертації), наполягаючи на тому, що вводить цілком новий концепт.

Загалом навколо теоретичного аналізу предметного поля та емпіричного вивчення комунікативно-мовленнєвих стилів міжособової взаємодії студентів і побудоване дисертаційне дослідження, яке має типову структуру (містить вступ, три розділи, висновки, перелік літератури, а також додатки) та відповідає формальним вимогам до подібних робіт. Методологічний апарат дослідження також описано у традиціях української психологічної науки, витримано зіставність об'єкту та предмету, мети і завдань дослідження, детально розкрито наукову новизну та практичне значення, яке авторка вбачає в обґрунтуванні адекватності обраних діагностичних засобів та в можливості використання

результатів в консультативній, тренінговій роботі, а також в ході викладання окремих психологічних дисциплін.

Перший розділ дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження комунікативно-мовленнєвих стилів особистості» починається з етимологічно-термінологічного аналізу дефініції «стиль», її розуміння в психології, специфікації у поняттях «когнітивний стиль», «стиль діяльності», «стиль життя», «стиль активності», «стиль саморегуляції», «навчальний стиль» тощо. Далі доволі спорадично описуються спроби різних авторів щодо класифікації або ієрархізації стилів, виокремлення їхньої функцій, характеристик, визначення місця в структурі особистості. Також авторкою робиться спроба віднайти місце комунікативно-мовленнєвих стилів у стильовій організації особистості з огляду на основні підходи. В наступному параграфі вона оформлюється у так звану «концептуальну матрицю», покликану продемонструвати ті аспекти предмету, які в той чи інший спосіб вивчалися в межах споріднених концептів. В подальшому згадуються поняття «комунікативна поведінка», «комунікативні здібності», «мовленнєві здібності», «комунікативні стилі», «комунікативно-мовленнєві стратегії»... і, врешті, обґрунтовується авторське «комунікативно-мовленнєвий стиль». Переважна більшість тексту останнього параграфу першого розділу стосується характеристик вербальних, комунікативних, а також вербальних комунікативних стилів, знову йдеться про змістове співвідношення понять та здійснюється спроба теоретичної експлікації характеристик на авторське поняття. Зрештою має місце редукований аналіз об'єктного поля (міжособової взаємодії), короткий огляд вікової специфіки, спілкування та взаємин в студентському віці. Авторська модель досліджуваного явища представлена як «адаптована» та містить компоненти, частина з яких детально аналізувалася, а частина не була представлена в попередньому тексті, зокрема «моторні стилі» або «стилі операцій і дій». Завершується розділ визначенням комунікативно-мовленнєвих стилів та твердженням авторки про здійснення операціоналізації категорії на теоретичному рівні.

Перший параграф другого розділу «Емпіричне дослідження комунікативно-мовленнєвих стилів студентів» дисертантка починає твердженням про те, що їй вдалося сформулювати низку методологічних принципів. Насправді ж в

узагальнюючій таблиці «Методологічні основи дослідження комунікативно-мовленнєвих стилів у міжособовій взаємодії студентів» та в абзаці перед нею (сс. 80-82) дублюється короткий текст, в якому авторка екстраполює на свою проблематику принципи, введені В. Лабовим і Дж. А. Аргенте. Зауважу, що параграф об'єднує дві частини. Перша – це короткий перелік методологічних проблем (без вказання їх джерел та поля релевантності) і теоретичні міркування про сутність дискурсивної парадигми, а також соціального та когнітивного конструкціонізму (вказані як методологічна основа дослідження). Другий – власне опис дослідження (яке авторка називає експериментальним) з етапами, специфікою формування вибірки, методами та процедурами. Незважаючи на те, що дослідниця окреслює методологічні рамки дослідження дискурсивною парадигмою, серед обраних методик є й «Інтерперсональна діагностика особистості» Т. Лірі, й «Особистісний опитувальник ЕРІ» Г. Айзенка, й «Діагностика емоційного інтелекту» Н. Холла, й «Ціль-Засіб-Результат» О.О. Карманова, «Оцінка рівня комунікабельності» В.Ф. Ряховського, «Оцінка рівня домагань» В.К. Гербачевського. В наступних параграфах другого розділу представлені результати перших двох етапів емпіричного дослідження - визначення провідного комунікативно-мовленнєвого стилю (на основі аналізу структурних особливостей неформальної аргументації за Ш. Сузукі на базі есе «Смертна кара має бути введена в Україні»), та аналіз особистісних характеристик студентів із різними комунікативно-мовленнєвими стилями (на базі попередньо згаданих методик, а також методики «Вільне сортування слів» В. О. Колги та методики «Фігури Готшильда»). Зауважу, що весь текст емпіричної частини пережеваний теоретичними вставками значного обсягу, подекуди далекими від означених дослідницьких цілей. Слід відзначити і розмаїття статистичного аналізу даних на першому етапі, від застосування описової (частотний аналіз) до багатомірної статистики (дискримінаційний аналіз) та встановлення статистичної значимості даних. В результаті здійсненого аналізу дисертантка показала розподіл досліджуваних у відповідності до їхніх комунікативно-мовленнєвих стилів, а також спробувала описати відмінності студентів з різними стилями за типом темпераменту, специфікою перцепції, емоційним інтелектом, рівнем домагань, емпатією та низкою інших параметрів.

Перший параграф третього розділу «Факторна структура комунікативно-мовленнєвих стилів та її прояви у міжособовій взаємодії студентів» містить дані факторизації особистісних параметрів (попередньо продіагностованих на базі різномірної батареї методик) окремо по групах студентів з кожним з виокремлених стилів. Мета здійсненої роботи, на думку авторки, полягає у виявленні якісно нового психологічного змісту, що має відбивати зв'язок між видами комунікативно-мовленнєвих стилів та особистісними характеристиками студентів. Другий параграф розділу покликаний представляти дані аналізу взаємозв'язку комунікативно-мовленнєвих стилів та типів міжособової взаємодії студентів, встановлених на базі застосування методики «Діагностики міжособистісних взаємин» Т. Лірі. В третьому параграфі описуються психолінгвістичні маркери комунікативно-мовленнєвих стилів студентів, визначені на основі психолінгвістичної транскрипції діалогів на тему: «Ваші враження від святкових заходів, що були проведені в університеті (за останні пів року)». Завершує розділ параграф, в якому представлено дані теоретико-емпіричного моделювання впливу комунікативно-мовленнєвих стилів на міжособову взаємодію студентів з використанням моделі Г. Ласвела.

Висновки роботи є лаконічними, такими що дають загальне розуміння логіки теоретичного аналізу, формують уявлення про авторську модель досліджуваного явища та відображують основні результати дослідження.

В авторефераті у стислий та структурований спосіб, представлено основний зміст роботи, наведено інформацію про публікації та вказано на їхній характер.

Здійснений аналіз тексту дисертації та автореферату підводить до висновку, що дисертаційне дослідження Юлії Анатоліївни Розмирської є типовим зразком кваліфікаційної роботи, в якій продемонстровано необхідні для науковця навички систематичного огляду та аналізу літератури з обраної проблематики, побудови авторської теоретичної моделі досліджуваного явища, розробки дизайну дослідження і опрацювання отриманих даних.

Разом з тим, як і будь-яке наукове дослідження в призмі критичного огляду, робота має прогалини, міркування над усуненням яких, може стати важливим поштовхом до наукового зростання дослідниці.

Найперше варто сфокусуватись на теоретичній моделі досліджуваного

явища, одна з функцій якої – експлікація авторського погляду на проблему та його прояснення для наукової спільноти. Саме тому термінологічна чіткість в межах заявленої дослідницької парадигми (тим більше, що авторка називає свою модель «концептуальною»), а також логічність та зрозумілість зв'язків між компонентами – є основними вимогами до теоретичного моделювання. На мою думку, представлена в авторефераті (с. 7) та дисертації (с. 67) модель не справляється зі своєю задачею, оскільки, по-перше, реконструйована в термінології, яка переважно, не є дискурсивно-парадигмальною; по-друге, чітко не демонструє специфіку зв'язків між компонентами (вплив, взаємозалежність, ієрархічність, підпорядкованість тощо) та по-третє містить суперечливий зміст, зокрема щодо типів міжособової взаємодії, які, насправді є типами уявлень особистості про своє реальне та ідеальне «Я» у взаєминах (за авторським визначенням та оригінальною назвою методики Т. Лірі).

Окремо варто звернути увагу на операціоналізацію центрального для роботи поняття «комунікативно-мовленнєвий стиль», яка, як стверджує авторка, була здійснена в першому розділі «на теоретичному рівні» (сс. 70-71 дисертації). Нагадаю, що процедура операціоналізації понять не має стосунку до теоретизування як такого, є складовою розробки дизайну дослідження і полягає в визначенні понять в конкретних, зрозумілих та придатних для емпіричного вимірювання елементах (діях, операціях), необхідних для його вивчення. Основне завдання операціоналізації – забезпечити дослідника від вибору методів та процедур, які виходять за межі предметного поля. Буду вдячна авторці за операціоналізоване визначення, чітке, з виключенням термінології, яка, в свою чергу, потребує довизначення та операціоналізації.

Також, є сенс прискіпливіше ставитись до організації дослідження, яке авторка називає експериментальним, попри відсутність типового для експерименту дизайну (наявність залежної, незалежної змінної, процедур контролю та виміру експериментального ефекту, власне експериментального плану). Викликають сумніви і поєднання в аналізі методик з різною методологічною основою, а тим більше зведення їхніх даних в спільну матрицю для факторизації. Окрім того, усі стандартизовані опитувальники потребують культурної адаптації, що є базовою вимогою до надійності отриманих даних.

Важливим є і калібрування валідності обраних методик, як здатності фокусуватись на предметі, вивчати його специфічні особливості та отримувати варті довіри висновки. Зокрема в роботі не представлені методи дослідження міжособової взаємодії студентів як такої (лише перцепції її індивідуальних особливостей). Щодо аналізу комунікативно-мовленнєвих стилів, то сумнів викликає не лише вибір процедури, яка оригінально є спрямованою на аналіз письмової аргументації, а й запозичення самої тематики есе (проблема смертної кари), екстраполяція висновків на процес міжособової взаємодії (сс. 110-112 дисертації), а також твердження, що в оригінальних розвідках вивчався С. Сузукі комунікативно-мовленнєвий стиль (с. 112 дисертації). При цьому попередньо авторка наголошує на власному введенні цього поняття у науковий психологічний дискурс.

Вказані зауваги не нівелюють досягнень і не свідчать про відсутність фахових компетентностей дисертантки, і є радше настановами для подальшої дослідницької діяльності.

В підсумку зауважу, що здобувачка здійснила дослідження, яке є цілісним, самостійним, завершеним, таким, що демонструє її належний фаховий рівень, має комплексний та логічний характер, містить висновки, які характеризуються науковою новизною та практичною значимістю. Текст дисертації Юлії Анатоліївни Розмирської «Комунікативно-мовленнєві стилі міжособової взаємодії студентів», а також і автореферату, відповідають вимогам ДАК МОН України. Опубліковані наукові праці відображають основні положення дисертації. Здійснений аналіз дає підстави для висновку про те, що авторка заслуговує присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

Доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри клінічної психології
Українського католицького
університету

В. Горбунова

